

Posudek oponenta disertační práce Jaroslava Horáčka
„Aby se pozornost k významu památek obrátila.
Obraz památkové péče v Čechách
v době po založení Ústřední komise”
předkládané v roce 2024 na Ústavu pro dějiny umění

I. Stručná charakteristika práce

Autor předkládá práci o počátcích státní památkové péče v Čechách v návaznosti na vznik Ústřední komise pro zachování a zkoumání stavebních památek (1850). V úvodu zaznívá, že původní záměr měl sledovat vývoj památkové péče společně i s dějinami umění až do 70. let 19. století. Zúžení zájmu na činnost prvních krajských konzervátorů (a korespondentů), které pro Čechy jmenovala Ústřední komise, bylo dobrým rozhodnutím, které autorovi umožnilo se plně soustředit na průzkum nominačního procesu a činnosti prvních ochránců památek v Čechách ve službách státu. Při líčení perietí s jmenováním konzervátorů sledujeme úvahy, preference a představy státních autorit o kompetencích konzervátora. Následuje těžiště práce spočívající v soustředěném představení 16 konzervátorů. Autor uvádí příklady jejich počínání v konkrétních „kauzách“, které nám umožňují poznat tehdejší identitu památkáře a jeho roli v systému státní byrokracie. Původní širší záměr disertační práce prozrazují kapitoly o funkci odborných památkových periodicích, ve kterých se prolíná i téma národní identity. Následuje víceméně samostatný doplněk o dobových limitech zobrazovacích metod památek. Práci rámuje nezbytný, ale poučený a kritický přehled literatury o zvoleném tématu a editace vybraných použitých textů, ponechaných autorem v němčině.

II. Stručné celkové zhodnocení práce

Autor srozumitelnou a vstřícnou formou zpřístupňuje značné množství údajů z archivních pramenů vypovídajících o práci prvních památkářů ve službách státní byrokracie v Čechách v 50. až 60. let. 19. století po vzniku Ústřední komise. Ambiciózní záměr a novátorské zpracování zvládá autor díky své skvělé orientaci v úřední archivní (německé) korespondenci, a dokládá tím, jak velký potenciál pro památkovou historiografii tento segment archivních materiálů skýtá. Pro výpovědní hodnotu práce lze uvítat, že autor se držel záměru popsat činnost všech prvních konzervátorů Ústřední komise a přiměřeně věnuje pozornost i těm méně významnějším.

Práce implicitně tematizuje otázku identity památkáře v prostředí státní administrativy. Ačkoli autor v této otázce nemá hlubší teoretické ambice, získané poznatky vhodně interpretuje a činí tak srozumitelně, nikoli naivně. I proto je práce dobrým příspěvkem k reflexi oboru.

III. Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

1. Struktura argumentace.

Zvolený název disertační práce a její podtitul prozrazují zájem o období počátku státní památkové péče, bližší vymezení tématu však deklarují až úvodní kapitoly. Důležitou

informací je (viz autorovo přiznání na první stránce úvodu, s. 5), že autor původní širší záměr zúžil tak, že „jeden z cílů bude na jedné straně podrobné popsání procesu výběru vhodných kandidátů a jejich jmenování do funkce“ a na druhé straně „rozbory jejich činnosti“ (s. 16). Při pohledu na obsah je zřejmé, že těžiště práce je právě v rozsáhlém archivním průzkumu úlohy a působení krajských konzervátorů Ústřední komise, ve kterém autor přináší obohacující poznatky o kritériích výběru a další činnosti ochránců památek v samotném zárodku státní památkové péče u nás. Tím zdárně naplnil jeden z dílčích cílů. *Rozborem činnosti* není monografické zpracování každého ze 16 konzervátorů: autorova metoda spočívá v podstatě ve výběru jednoho až dvou případů ochrany konkrétní památky, ve kterých se jmenovaný konzervátor angažoval. Na základě poznatků, které autor získává z dobové úřední korespondence (a případně z publikovaných textů v Mittheilungen), hodnotí na dvou, maximálně sedmi stránkách způsob práce dané osobnosti. Můžeme tak vnímat širokou škálu konzervátorské (památkářské) identity. Nejvíce prostoru zaujímá nikoli překvapivě erudovaný pražský Vocel, dále například plzeňský Bezděka. U čáslavského Beneše nepodleh autor svodům a poskytl mu přiměřený prostor, neboť ve zbytku může odkázat na monograficky zpracovanou diplomovou práci.

Po této části práce (doplněné o obdobně zpracované české korespondenty Ústřední komise) následuje další, inspirativní část, předkládající úvahy o národnostním, vlasteneckém a občanském kontextu ochrany památek, o roli odborných periodik a o dobových možnostech obrazové dokumentace pro účely památkové péče. Tyto kapitoly vnímám jako pozůstatek původně zamýšleného širšího konceptu zachycení stavu české památkové péče v jejich počátcích po založení Ústřední komise. Důvody pro integraci této víceméně samostatné části spatřuji v autorově úmyslu doplnit pasáže zabývající se ryze státní památkovou péčí o její aspekt odborný, politický, osvětový a praktický. Přes možné výhrady je důležité, že autor poznatky z různorodých částí své práce v samém závěru vhodně propojí do vzájemných souvislostí.

Občasné nejasnosti či floskule lze při objemu práce akceptovat, případně vyjasnit při obhajobě, např. na s. 23 se objevuje v souvislosti s popisem počátku saské ochrany památek, že památková péče: „*kulturní potřeba podporovaná celým národem.*“

V otázce terminologie postrádám u autora větší snahu věnovat se základním pojmům oboru památková péče. Přitom o schopnosti zhostit se této problematiky svědčí jeho posouzení vnímání pojmu *památky* (s. 119 a dál). Naopak vymezení ústředního termínu *památková péče* se nepouští, evidentně proto, že sousloví nebylo v době, kterou autor označuje za období *rané památkové péče* v češtině ani v němčině (Denkmalpflege) znám. Užitečná by byla komparace významů pojmu označující tehdejší pozici *konzervátor* s nynější profesí *památkář*, neboť alespoň v první části práce se neustále vtírá, i když implicitně, otázka identity ochránce památek, potažmo *památkáře*.

Mimo oborovou terminologii upozorňuji na vícevrstevné používání pojmu *byrokracie*, jenž autor ponechává v běžném, tedy pejorativním významu, přestože období a téma, které zkoumá, je bytostně spjaté s intenzivním procesem byrokratizace. Pojem byrokracie může být užíván i v pozitivním významu jako racionální a hierarchické uspořádání výkonu státní správy prostřednictvím placených zaměstnanců, které může bránit svévoli politického vlivu a přispívat ke stabilizaci systému. Památková péče se stala jedním z mnoha institutů, které procesem byrokratizace prošly.

2. Formální úroveň práce

Formální úroveň je bez prohrěšků, bez větších pravopisných chyb či překlepů a stylistických nepřesností. K této části nemám připomínky.

3. Práce s prameny či s materiálem

Převážná část práce spočívá ve využívání archivních dokumentů. Autor se orientuje ve struktuře úředních dokumentů, dobře chápe funkci úřední korespondence v systému tehdejší státní správy. Získané informace vhodně komparuje s texty v dobových periodikách.

Vhodně volí sekundární literaturu. Vychází převážně z tuzemské, zahraniční literatura je v souladu s tématem především rakouská, částečně německá. Pokud titul chybí, lze to akceptovat (např. u chrudimského Schmoranze, jednoho z mála monograficky zpracovaných konzervátorů, jak autor sám tvrdí na s. 17).

Je třeba ocenit, že při přehledu dosavadní literatury k počátkům Ústřední komise nezůstává u pouhého výčtu a parafrází notoricky známých textů, ale doprovází je vlastním kvalifikovaným kritickým zhodnocením.

Dostatečně transparentně rozlišuje mezi popisem uvedeným v prameni a jeho interpretací.

4. Vlastní přínos

Vzhledem k zaměření na archivní dokumenty spočívá velký přínos autorovy práce ve zpřístupnění textů sepsaných konzervátory a dalšími aktéry památkové péče působícími ve zvoleném období. Autor sám vidí svůj vklad už v tom, že 1) věnuje pozornost pro památkovou péči opomíjenému badatelskému období, 2) si všímá i méně významných osobností angažujících se v památkové péči a 3) využívá pro svou práci jako pramen podceňovanou archivní úřední korespondenci.

Zcela jistě by byl přínosem i autorem formulovaný koncept věnovat pozornost v první řadě ochráncům památek samotným (s. 16) a nikoli primárně památkám, neboť dle autora pouze epizodická pozornost věnovaná samotným aktérům nám neposkytuje informaci, zda „*například daný konzervátor rozhodoval v průběhu své profesní dráhy konzistentně, nebo se jednalo o rozhodnutí ojedinělé.*“ Tento koncept však autor vzhledem ke krátkému období, které v práci sleduje, nemohl plně rozvinout. Po tuto metodu je příležitější spíše monografie. V předkládané práci se zamýšlená metoda uplatní v částech pojednávající o Vocelovi.

Hlavní přínos spočívá v hlubším poznání a zpřístupnění činnosti krajských konzervátorů Ústřední komise v Čechách, a to nejen na individuální úrovni (konkrétní činnost každého z konzervátorů), ale i v komparaci a následné syntéze zpravující o možnostech a limitech konzervátorské pozice v systému státní památkové péče. Přínosem je ostatně i zjištění o absenci těsnější spolupráce mezi konzervátory samotnými.

Za imponující příklad přínosu práce pro poznání situace památkové péče krátce po roce 1850 je třeba zmínit podrobný a přehledně zpracovaný proces několikastupňového výběru osob na pozice krajských konzervátorů (od s. 39), a to od okresního hejtanství až po Ústřední komisi, v němž zaujme mimo jiné zainteresovanost českého místodržitele Mescanyho. Díky tomu známe nejen jména všech nominantů na uvedené pozice a přesné datování jmenování, ale především známe kritéria pro výběr konzervátora a preference jejich aplikace: vzdělanost, profesní zkušenosti a schopnosti, finanční zázemí, národnost, angažovanost, bydliště, temperament, vliv na veřejnost, charisma. Autorov získané poznatky interpretuje a přehledně kategorizuje.

IV. Dotazy k obhajobě

Pokouší-li se autor o zhodnocení významu jednotlivých konzervátorů, činí tak na základě vybraných případů ochrany památek, u kterých se konzervátoři angažovali. Podle jakého kritéria vybíral autor tyto případy a do jaké míry je lze zobecňovat?

Jak by autor vysvětlil citované tvrzení o saské ochraně památek: *„Na rozdíl od Pruska (ale i Rakouska), kde si záležitosti památkové péče přisvojoval stát a jeho úřady, byla v Sasku ochrana památek politice více vzdálená; byla definována spíše jako kulturní potřeba podporovaná celým národem?“*

Na straně 21 autor tvrdí, že Jan E. Vocel *„ztělesňuje prototyp soudobého památkáře.“* Mohl by autor objasnit obsah svého tvrzení?

V. Závěr

Předložená disertační práce splňuje požadavky kladené na disertační práci, a proto ji doporučuji k obhajobě a předběžně ji klasifikuji jako prospěl.

4. 2. 2024

Michal Novotný